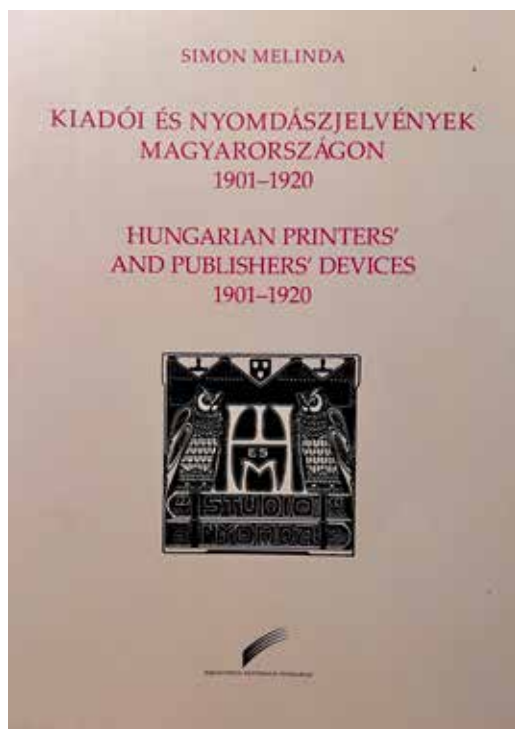
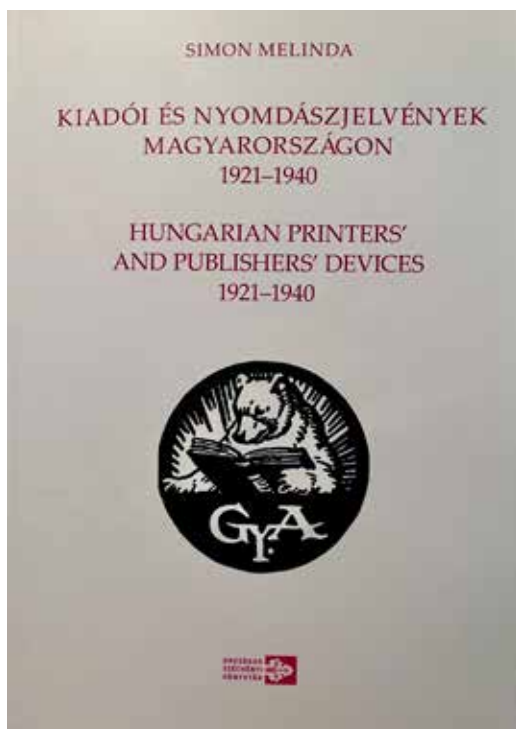


Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1921–1940

SIMON MELINDA, BUDAPEST, ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, 2023. 244 P.

Bánfi Szilvia



A 20. századi magyarországi kiadói és nyomdászjelvényeket tartalmazó két kötet Simon Melinda összeállításában

A nyomdászjelvények megszületését és használatának általános elterjedését már a könyvnyomtatás korai szakaszában indokoltá tette az egyre gyarapodó nyomtatóműhelyek azonosításának, azaz a szakmabeli társaiktól való egyértelmű megkülönböztetésnek az érdeke. Az Európában általánosan alkalmazott gyakorlatnak köszönhetően a 16. századtól hazánkban is hamar elterjedt szokássá vált a magyarországi tipográfiaiinkban a nyomdászjelvény használata. Az egyes műhelyek készletében megtalálható különféle tematikájú jelvények nemcsak a sokszorosított grafika szempontjából figyelemre méltóak, hanem hasznos segítséget nyújtanak az impresszum nélküli, illetve a nem a valós adatokat

– hamis megjelenési helyet – közreadó impresszummal rendelkező nyomtatványokat megjelentető műhelyek meghatározásához is. Továbbá hozzájárulhat a kiadványon fel nem tüntetett megjelentetési év pontosabb datálásához. Ezért is vált fontossá ennek a könyvdíszítípusnak a szakszerű összegyűjtése és tudományos igényű feldolgozása a mindenkori Magyarország területén. A kétezres évek első évtizedének végétől V. Ecsedy Juditnak és Simon Melindának köszönhetően megtörtént a 15–18. században alkalmazott régi magyarországi nyomdászjelvények szakszerű feldolgozása, kötetben való megjelentetése. Folytatásként Simon Melinda elvégezte a 19. századi, majd a 20. század első húsz évében

alkalmazott hazai kiadói és nyomdászjelvények regisztrálását.¹ 2023 utolsó negyedében pedig ugyancsak az ő összeállításában jelent meg a most ismertetendő, 1921 és 1940 között használt kiadói és nyomdászjelvényeket tartalmazó könyv.

Simon Melinda bevezető tanulmányában hangsúlyozza az ebben az időkorban a magyarországi kiadókat és nyomdákat érintő változásokat. Míg a 20. század első húsz évében jelentősen megnőtt ezeknek az intézményeknek a száma, ami „jelvényrobbanást” eredményezett, addig új kötetben Trianon következményeként a már csak jóval kisebb területen működő kiadók és nyomdák jelvényeinek regisztrálására összpontosított. Ennek megfelelően a jelvények számának csökkenésére számított, mivel kutatása csak a mindenkor magyar állam területén alkalmazott jelvényekre szorítkozhatott. Megállapítása szerint azonban a jelentős területvesztés ellenére az összegyűjtött jelvények számának ismeretében igazolható, hogy számuk az 1901 és 1920 közötti adatokkal szinte azonos mértékű. Vagyis az 1921 és 1940 közötti években sem lassult le a magyarországi kiadók és nyomdák számának növekedése.

Az újabb kötet szerkezeti felépítése és módszertana azonos a korábban már megismert munkáival. Bevezető tanulmányában átfogó képet ad a sokszorosított grafika eme könyvdísz típusának technikai újdonságairól. A fametszetes dúcok alkalmazása mellett a korban népszerű galvanoplasztikai és cinkográfiai eljárásoknak köszönhetően az eredeti rajzról többféle méretű klisé készülhetett, így egy adott jelvénynek számos variánsa létezett a kiadók, illetve nyomdák használatában. Az új eljárással készült jelvényekről közölt szócikk minden egyes változat méretét tartalmazza, de csak a legnagyobb változat mérethű reprodukciója került be a kötetbe. A tanulmány aprólékosan elemzi az 1921 és 1940 között szerepeltetett kiadói és nyomdászjelvények típusait (például a beszélő, a heraldikai, a képzőművészeti alkotásokat ábrázoló, az alapítás évét hangsúlyozó jelvények stb.), valamint ezen grafikai alkotások művészeti stílusjegyeinek változatosságát.

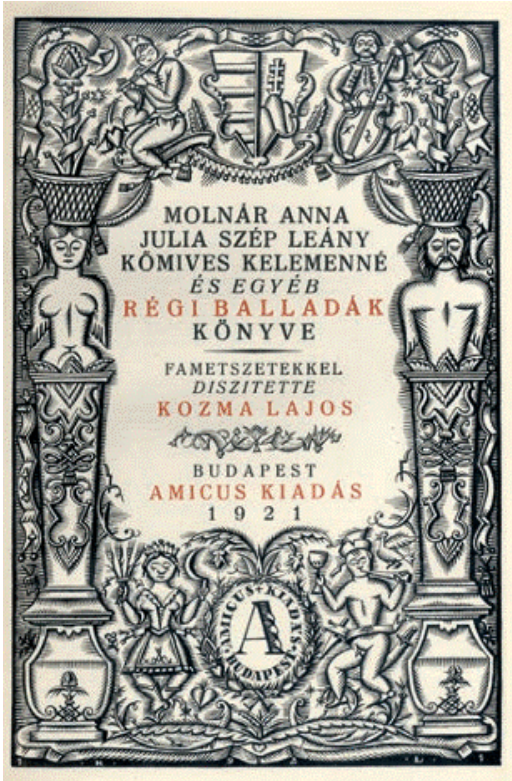
A 2023-ban napvilágot látott kötet jelentős részét magába foglaló kiadói és nyomdászjelvényeket tartalmazó katalógus az előző kötetben

(az 1901 és 1920 közötti időkor jelvényei) alkalmazott felosztást követi. A korábbi századok jelvényeit taglaló kiadványok esetében nem volt indokolt a kiadói és a nyomdászjelvényeket külön csoportban bemutatni. Ám a 20. századtól az egyre fontosabb szerephez jutó és számban is megnövekedett kiadók miatt a különválasztás jogos lehetett, ezért külön, két önálló részben készült el a kiadói és a nyomdai jelvények tudományos ismertetése. Simon Melinda további érvelése szerint ugyan több esetben előfordult, hogy az egyes kiadók saját nyomdával is rendelkeztek, illetve a nyomdai vállalkozások ugyancsak folytattak kiadói tevékenységet, ennek ellenére az általuk alkalmazott jelvények specifikus ikonográfiai tartalma ugyancsak indokolta a szétválasztásukat. Ennek eredményeképpen az 1921 és 1940 közötti időszakból 254 kiadói, valamint 246 nyomdai jelvényt sikerült összegyűjteni és szakszerű leírásukat a mostani kötetben közzétenni. Mindkét csoport esetében az adott intézmények nevének betűrendjében sorolja fel az egyes jelvényeket, amelyeknek bemutatása tartalmazza: a kiadó, illetve nyomda nevét, működésének helyét, használatának idejét, a jelvény technikai jellemzőit, méretét, a kiadványon található elhelyezkedését, valamint tartalmi leírását. Ugyanakkor a jelvények megnövekedett száma miatt a nyomdák és kiadók ismertetéséről csak indokolt esetben készült minimális terjedelemben leírás.

A korábbi századok jelvényeinél tapasztaltakkal szemben a 20. század fontos hozadéka, hogy jelentősen megnőtt a jelvénykészítő grafikusokról megszerezhető ismeret. Segítette ezt az a többször tapasztalható megoldás, amikor a grafikai alkotás létrehozójának nevét szerepeltették a kinyomtatott kiadványon, többnyire a címlap hátán. Az ismeretek további forrását a korabeli nyomdászati szaklapok, szakkönyvek biztosították, ugyanis az általuk bemutatott sokszorosított grafikákat együtt említették alkotójukkal. A szignált jelvényeknél szakkönyvek és lexikonok segítségével több grafikus személye lett azonosítható. Simon Melinda kutatásának köszönhetően a 20. század első 40 évéből 121 kiadói és nyomdászjelvény alkotóját sikerült beazonosítani. Mindössze 28 jelvény esetében nem járt ered-

1. V. Ecsedy Judit, Simon Melinda, *Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1488–1800*, Bp., OSZK-Balassi, 2009. 204 p. – Simon Melinda, *Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1801–1900*, Bp., OSZK-Balassi, 2012. 396 p. – Simon Melinda, *Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1901–1920*, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2019. 252 p.

ménnyel az alkotó meghatározása, de közöttük hatnál gyanítható az egykori grafikus kiléte. Ezen jelentős eredmények miatt hozzuk szóba, hogy talán érdemes lett volna ezeket a személyeket külön mutatóban szerepeltetni, s nem a névmutatóban a könyvek megjelentetéséhez hozzájáruló különböző személyekkel közös indexben közreadni.



1921-ben jelent meg a Régi balladák könyve az Amicus kiadásában a Kozma Lajos által tervezett fametszetes címlapkerettel, első részén látható a kiadó első jelvénye

A Simon Melinda által összegyűjtött kiadói és nyomdászjelvények közül ízelítőül emeltük ki mindjárt az elsőként szereplő Amicus kiadót. A művészi magyar könyvek megjelenését célul tűző vállalkozás létrehozója 1920-ban az a Reiter László (1894–1945) grafikus volt, aki az ugyanebben az esztendőben megalakított Magyar Bibliophil Társaság alapítói között is megtalálható. Kiadói vállalkozása számára jeles képzőművészeket kért fel leendő kiadványai művészi megjelenítése érdekében. Igényességre törekedve nemcsak a

stílusban illő betűtípusok és könyvillusztrációk megtervezését tartotta szem előtt, hanem az adott mű tipográfiai kivitelezése szempontjából a leginkább megfeleltethető nyomda kiválasztásánál is nagy gonddal járt el. Ezért tevékenysége során számos nyomdával került kapcsolatba, mások mellett a Kner-nyomdával. A hazai bibliofília meghonosításában jelentős szerepet játszó Kner Imrével és Kozma Lajos grafikkussal való közös munkájuk eredményeként készült el az Amicus kiadó első jelvénye. A későbbiekben ezt a „népies-barokk” stílusú jelvényt váltotta fel több próbálkozást követően a modern irányzatot képviselő fekete alapon vékony fehér vonalrajzzal készült fametszetes jelvények több változata. A külföldi hatást tükröző technikai eljárást hazánkban elsőként Reiter László alkalmazta új stílusú kiadói jelvényeinél.

Kner Imre említésénél szólnunk kell hiányérzetünkről, nevezetesen az új kiadói program keretében a művészi magyar könyv megvalósításáért sokat tevő nagyhírű kiadó és nyomdász jelvényei az 1921 és 1940 közötti időszakból hiányoznak. Utalás sincs rájuk. A Kozma Lajos grafikus által készített, 1920-tól 1930-ig alkalmazott több változatban elkészített KI monogramos kiadói



Reiter László geometriai elemekből építkező konstruktív sílúsú kiadói jelvényének egyik változata

jelvények ugyan már szerepelnek az előző kötetben (lásd Simon Melinda, *Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1901–1920*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2019. 71–73.), mégis szerencsés lett volna e kötetben is közreadni őket, de legalább elérhetőségükre utalni.

Simon Melinda fáradhatatlan gyűjtőmunkájának köszönhetően napjainkban a kutatók és az érdeklődők számára már rendelkezésre áll az 1488-tól 1940-ig terjedő időszakban alkalmazott, hiteles források ismeretében, aprólékos munkával összeállított kiadói és nyomdai jelvények gyűjteménye. Simon Melinda eredményeit tartalmazó, tudományos igénnyel közreadott kötetek nélkülözhetetlen kutatási segédletei a művészettörténet, a művelődéstörténet, valamint a könyv- és nyomdászattörténet iránt érdeklődőknek. Segítségükkel az egyes nyomdászjelvények beszédesen vallanak a hazai nyomdáink és kiadóink közötti viszonyról, amelynek köszön-

hetően a korabeli források hiányában is bővíthet könyves kultúránkról meglévő tudásunk. Ugyancsak haszonnal forgathatják a könyvtári feldolgozó munkát végző könyvtárosok napi munkájuk során.

Ez a kötet, miként a korábbiak, szintén kétnyelvű, azaz a bevezető tanulmány, valamint a kötetben előforduló minden egyes jelvény magyar nyelvű ismertetése mellett olvasható az angol nyelvű változat is, ezzel segítve a hazai sokszorosított grafika iránt érdeklődők és kutatók mellett a magyar nyelvben nem jártas külföldi társaik tájékozódását. A kötet gyakorlati használatát pedig a könyv végén található jelmondatok mutatója, valamint hely- és névmutató biztosítja.

Tudomásunk szerint Simon Melinda tervezi a 20. század következő évtizedeiben alkalmazott kiadói és nyomdai jelvényeket ismertető munkája közzétételét. Kíváncsian várjuk az újabb kötet megjelenését.

In memoriam Szendrei Szabolcs

Szendrei Szabolcs tragikusan és váratlanul hagyta el ezt a világot, drámai körülmények között. Mindig is bátor és merész volt, néha talán túlságosan is. Kereste, szerette az új, „fancy” dolgokat. Néha az elképzelései és vágyai megelőzték a lehetőségeket, de többnyire jó érzékkel választotta ki a később felkapott, divatossá vált dolgokat. Ő volt az AR alkalmazások evangelistája, amikor azok még csak ritkán fordultak elő a nyomdaiparban. Bevállalós, vagány, laza, megmondó ember volt. Törekedett a folyamatos fejlődésre, fejlesztésre, a korszerű dolgok közelében szeretett lenni. Szorgalmazta a folyamatos fejlődést, mind a technológia-, mind pedig a személyiségfejlesztés terén. Magával ragadó, lelkes, lendületes, aktív ember volt, aki néha két végén égette a gyertyát.

Szendrei Szabolcs, a nyomdaipar színes egyénisége a Heidelberg, a Canon, az Europapier, a Sericol és a Gravoform munkatársaként vált ismertté köreinkben. Egy rövidebb időszakban a PNYME életében is aktív részt vállalt, a Magyar Grafika 2016-os jubileumi roadshow-rendezvé-



nyein a fiatalokat lelkesítő, a nyomdaipar szépségét bemutató prezentációira még ma is sokan emlékeznek. Provokatív és gondolatébresztő előadásaival nyomot hagyott a következő nyomdászgeneráció szívében is.

Matusék-Faludi Viktória